

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Ühiskonnateaduste instituut

Terje Saar

VARJUPAIGATAOTLEJATE ELUKORRALDUS ILLUKA VARJUPAIGA
VASTUVÕTUKESKUSES – VÄLJAKUTSE SOTSIAALTÖÖLE
Bakalaureusetöö

Juhendaja: Andu Rämmer, MSc

Tartu 2014

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töös kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ning mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Terje Saar

5. veebruar 2014

Abstract

REFUGEES APPLICANTS LIFE ARRANGEMENT IN THE ILLUKA REFUGEES SHELTER RECEPTION – CHALLENGE FOR A SOCIAL WORK

In the Bachelor thesis I will conduct the data, what I have administered in 2012. April and 2013. March, which concludes facts about the refugees living conditions whom have lived in the Illuka refugees shelter centre. In the theoretical chapter I dealt with the primary laws or legislative provisions which supervise the order of proceedings. I brought out the primary definitions which have been used in the thesis, their conditions describing theories and previously conducted researches related with the refugees in Estonia.

Refugees centres administering work is not well developed in Estonia and hasn't yet established as a social work sector. Research objectivity was to map out, what are the shelter centre residents and tenants problems and necessities and how the refugees centre working staff resolved them according to the impressions of the tenants.

During the conduction of the research, I used qualitative research method. I collected data through the half-structured interviews from the five refugees applicants, and analysed them according to the qualitative content analysis principles.

In the year of 2013 the areas which lack in the character were the Estonian language studies and information applying about the rights and responsibilities for the refugees. Illuka Refugees administering centre location set a lot of limitations in the communication with the locals and Estonians; in the Estonian language acquiring, services and activities applicability, studying, working and finding knowledge about the Estonian culture.

Foremost the English speaking refugees are expecting the improvement from the Illuka refugees administering centre staff in the communication, what wouldn't be prevented by the language disabilities. Refugees centre applicants needs more personal approach and communication, and they didn't want to see social workers as the clergy who is filling the duties according to some official frames, but as the person whom is available for the questions and problem inquiries. From the interviews, it also came out that refugee centre applicants need a person whom to trust in every day basis, and also who would help them in their struggle to overcome the misunderstandings. The results of the interview analysis showed that refugee centre applicants were pleased with the social workers contribution in 2012, but not in the 2013.

Sisukord

Abstract.....	3
Sisukord.....	4
Sissejuhatus	6
1. TEOREETILINE ÜLEVAADE	8
1.1. Varjupaigataotlemise olemus ja peamised probleemid	8
1.2. Varjupaigapoliitika Euroopas ja Eestis.....	8
1.3. Eestis põgenikele antavad kaitseseisundid	9
1.4. Eesti siseriiklikud õigusaktid varjupaigataotlejatele	11
1.5. Illuka Varjupaiga Vastuvõtukeskuse tutvustus	11
1.6. Sotsiaaltöö varjupaigataotlejatega	13
1.7. Varasemad varjupaigataotlejatega seotud uurimused Eestis	15
1.8. Sotsiaalne tõrjutus	16
1.9. Varjupaigataotlejate arvamused kui sotsiaalsed representatsioonid.....	17
1.10. Töö eesmärk ja probleemipüstitus.....	18
2. MEETODIKA.....	19
2.1. Meetod.....	19
2.2. Valim	19
2.3. Andmekogumine	20
2.4. Analüüsimeetod	21
3. ANALÜÜS JA ARUTELU	22
3.1. Varjupaigataotlejate elukorraldus vastuvõtukeskuses	22
3.2. Personaliga suhtlemine	22
3.3. Eesti keele õppe problemaatika	26
3.4. Vastuvõtukeskuse asukohast tulenevad raskused	27

3.5.	Suhtlemine välismaailmaga	29
3.6.	Õppimisvõimalused	30
3.7.	Töötamise väljavaated	31
3.8.	Vaba aja veetmise võimalused varjupaigas	32
	Kokkuvõte ja järeldused	34
	Kasutatud allikad	36
	Lisa 1. Poolstruktureeritud intervjuudel käsitletud teemad	40

Sissejuhatus

2011. aastal oli maailmas hinnanguliselt sunnitud ümber asuma üle 42 miljoni inimese. Nende seas oli 15,2 miljonit põgenikku, kes olid sunnitud oma kodumaalt lahkuma ja umbes 89 500 isikut, kelle varjupaigamenetlus oli pooleli. Euroopa Liitu jõuab neist väike osa, arengumaadesse jääb 4/5 põgenikest. (Varjupaigataotleja ja pagulane 2012)

Eesti esimene varjupaigataotlejate ja pagulaste reguleerimise seadus võeti vastu 1997. aastal. (RT I 1997, 19, 306) Samuti tähendas see Eesti jaoks 1951. aasta Pagulasseisundi konventsiooni ja selle 1967. aasta New Yorgi protokolliga liitumist. (RT II 1997, 6, 26) Kaks aastat peale Euroopa Liiduga liitumist, 2006. aastal hakkas Eestis kehtima uus varjupaigataotlejate ja pagulaste õigusi reguleeriv seadus, selleks on Välismaalase rahvusvahelise kaitse andmise seadus. (RT I 2006, 2, 3)

Varjupaigataotleja on välismaalane, kes on esitanud varjupaigataotluse teisele riigile kui tema päritoluriik, et jääda sinna ning saada rahvusvaheline kaitse. Vahepealse aja varjupaigataotluse esitamisest otsuse tegemiseni on inimene varjupaigataotleja. Eestis tegeleb varjupaigataotluste menetlemisega Siseministeeriumi hallatav Politsei- ja Piirivalveameti kodakondsus- ja migratsiooniosakond. (Varjupaiga taotlemine Eestis 2011)

Eestis varjupaika taotledes elasid varjupaigataotlejad enamasti Illuka vastuvõtukeskuses. Vastuvõtukeskus oli Sotsiaalministeeriumi hallatav riigiasutus, mis avati 2000. aastal ja lõpetas tegevuse riigiasutusena 21. aprillil 2013. aastal. Peamisteks keskuse ülesanneteks olid taotlejate majutamine, eesti keele õpe, esmaste tarbeesemete ja teenuste pakkumine. Varjupaigataotlejate aeg keskuses elades varieerus nädalatest aastateni. Kui Illuka vastuvõtukeskus lõpetas oma tegevuse riigiasutusena 21. aprillil 2013. aastal, hakkas seda haldama 22. aprillil 2013. aastal hanke võitnud ja viieks aastaks Sotsiaalministeeriumiga lepingu sõlminud AS Hoolekandeteenused.

Käesoleva uurimistöo teema on valitud lähtuvalt isiklikust huvist, kuna 1980. aastatel põgenes minu lähisugulane Rootsi. Teema on valitud nii huvist Illuka Varjupaiga Vastuvõtukeskuses toimuva vastu kui ka sellepärast, et varjupaigataotlejate arv Eestis pidevalt suureneb. Samuti

sai määravaks asjaolu, et varjupaigatöö on Eestis veel vähe arenenud ja pole eraldi sotsiaaltöö suunana välja kujunenud.

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks on välja selgitada, missugused on varjupaiga elanike probleemid ja vajadused ning kuidas neid probleeme ja vajadusi lahendab keskuses korraldatud sotsiaaltöö.

Bakalaureusetöö koostamisel tutvusin ka varasemate Eestis tehtud varjupaigataotlejate uurimustega. Viisin läbi viis poolstruktureeritud intervjuud kahes etapis: aprillis 2012. aastal ja märtsis 2013. aastal Illuka Varjupaiga Vastuvõtukeskuses elavate varjupaigataotlejatega.

Bakalaureusetöö koosneb kolmest osast. Esimeses osas kirjeldan töö teoreetilist raamistikku: annan ülevaate varjupaigataotlejate olukorda reguleerivatest seadustest; nende seisundit käsitlevatest teooriatest ja varasematest uuringutest Eestis. Teises osas käsitlen uurimistöö meetodikat ja annan ülevaate analüüsi käigust. Kolmandas osas toon välja empiirilise uurimuse tulemused, tõlgendan neid seoses teooriaga ning toon välja vastused uurimisküsimustele.

1. TEOREETILINE ÜLEVAADE

1.1. Varjupaigataotlemise olemus ja peamised probleemid

Inimesed on kogu ajaloo vältel rännanud ja ümber asunud ühest piirkonnast teise. Rändamist põhjustavad paljud tegurid. Igal aastal on sunnitud kümned tuhanded inimesed sõja, tagakiusamise või vägivalla tõttu oma kodumaalt põgenema. Enamasti tuleb kodudest lahkuda ootamatult, maha peab jätma oma vara ning pereliikmed lahutatakse üksteisest. (Põgenikust pagulaseks 2008)

Varjupaigataotlejatel ei ole võimalik valida riiki, kuhu põgeneda ja enamasti puudub ka sotsiaalne võrgustik, mis neid varjupaigariigis toetaks. Nad on eraldatud perekonnast, sõpradest, kultuurist ja kodumaast. Varjupaigataotlejad on kogenud ja kogevad füüsilisi ja vaimseid terviseprobleeme, mis on tulenenud varasematest kogemustest. Integreerumiseks paremini ühiskonda vajavad nad tähelepanu, erikohtlemist ja nende suhtes kohaldatavaid lisameetmeid. (ibid)

Varjupaika otsivad inimesed ei ole homogeenne grupp. Nad tulevad erinevatest kultuuridest ja riikidest ning on kogenud päritoluriigis ja samuti teistes riikides erinevaid situatsioone, mis võivad mõjutada muuhulgas ka nende tervislikku olukorda. Pärast erinevatesse Euroopa riikidesse saabumist puutuvad varjupaigataotlejad sageli kokku vaesuse, hakkamasaamise kadumise ning esmaseid vajadusi katva sotsiaalse toetuse puudumisega. Kõik need mõjud koos varjupaigataotlemise protsessiga loovad keskkonna, milles taotlejate füüsiline ning vaimne tervis tihti halveneb. (Kallas 2011)

1.2. Varjupaigapoliitikal Euroopas ja Eestis

Eesti esimene varjupaigataotlejate ja pagulaste reguleerimise seadus võeti vastu 1997. aastal (RT I 1997, 19, 306), mis tugines 1951. aasta Pagulasseisundi konventsiooni ja selle 1967. aasta New Yorgi protokollile. (RT II 1997, 6, 26)

Alates 2006. aastast reguleerib Eestis varjupaiga valdkonda „Välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seadus,“ mis sisaldab endas nii Genfi pagulasseisundi konventsioonist tulenevaid põhimõtteid kui ka Euroopa Liidu direktiividest tulenevaid nõudeid. (Eesti Migratsioonifond 2009)

„Euroopa Ühenduse liikmesriigile esitatud varjupaigataotluse läbivaatamise eest vastutava riigi määramise konventsiooni – Dublini konventsiooni“ (RT II 2004, 33, 119) eesmärk on tagada, et iga varjupaigataotleja taotluse vaatab üle Euroopa Liidu liikmesriik, kuhu taotleja esmalt sisenes või riik, kes on väljastanud sissesõiduvõisa või elamisloa. Eesmärgiks on ka vältida korduvate taotluste esitamist.

Suurim Eestis esitatud varjupaigataotlejate arv oli 2012. aastal, esitati 77 taotlust. Samas on Eesti Euroopa Liidu riikides kõige väiksema varjupaigataotluste arvuga riik. (Bourgeois 2013)

Varjupaigastatistika (2013) järgi on alates aastast 1997 kuni 2012 Eestilt varjupaika taotlenud kokku 364 inimest. Kõige enam on varjupaigataotlejaid olnud Gruusiast, Vene Föderatsioonist, Afganistanist, Iraagist ja Türgist. Kallase (2012) uuringu järgi ei ole Eesti varjupaigataotlejate sihtriigiks, vaid transiitriigiks Skandinaaviasse, peamiselt Rootsi pürgimisel. Venemaalt tulijatele on Eesti esimene Schengeni riik, kus migratsiooniametnikele „vahele jäädakse“. Erandiks on Venemaa Föderatsioonist ja Valgevenest saabuvad varjupaigataotlejad, kelle sihtriigiks on Eesti.

1.3. Eestis põgenikele antavad kaitse seisundid

Põgenik on välismaalane, kes on põgenenud oma kodakondsusjärgsest riigist või alaliselt asukohamaalt, erakorralise sündmuse (näiteks relvakonflikti, üldise vägivalla, inimõiguste rikkumise, looduskatastroofide) või tagakiusukartuse pärast ning kelle kodakondsusjärgne riik ei taha või ei suuda teda kaitsta. (Varjupaigataotleja ja pagulane 2012)

Selles osas toon välja Eesti „Välismaalase rahvusvahelise kaitse andmise seadustest“ tulenevad kaitse seisundid, mis sisaldavad endas nii Euroopa Liidu direktiive ning Genfi pagulasseisundi konventsiooni.

Varjupaigataotleja on „Välismaalase rahvusvahelise kaitse andmise seaduse ”(RT I 2006, 2, 3) § 3 lõige 1 järgi välismaalane, kes on esitanud varjupaiga- ja elamisloataotluse, mille suhtes ei ole Politsei- ja Piirivalveamet veel jõustunud otsust teinud.

Pagulane on „Välismaalase rahvusvahelise kaitse andmise seaduse ”(RT I 2006, 2, 3) § 4 lõige 1 järgi välismaalane, kellele on antud rahvusvaheline kaitse 1951. aasta Genfi pagulasseisundi konventsiooni alusel. Pagulane on välismaalane, kes põhjendatult kardab tagakiusamist rassi, usu, rahvuse, poliitiliste veendumuste või sotsiaalsesse rühma kuulumise pärast ning viibib sellepärast väljaspool päritoluriiki, ega suuda või kartuse tõttu ei taha saada nimetatud riigilt kaitset ja kelle suhtes ei esine pagulasena tunnustamist väljastavat asjaolu.

Pagulaseks tunnistatakse ainult see välismaalane, kes on kogenud või kardab tagakiusamist viiel järgneval juhul. Näiteks usulist tagakiusamist võivad karta moslemid, kes on usku vahetanud, rassilist tagakiusamist näiteks Lõuna- Aafrika Vabariigis valgenahalised inimesed, rahvusel põhinevat tagakiusu näiteks tšetšeenid Venemaal, sotsiaalsesse gruppi kuulumise alusel naised Iraagis. Poliitilisel meelsusel põhinevat tagakiusu võivad karta näiteks opositsiooni kuuluvad poliitikud Valgevenes. Pagulase staatus on ajutine olukord, mille lahenduseks on uuel maal enda püsivalt sisse seadmine või tagasipöördumine päritolumaale. (Pagulased eile, täna, homme 2007)

„Täiendava kaitse saaja on Välismaalase rahvusvahelise kaitse andmise seaduse ”(RT I 2006, 2, 3) § 4 lõige 3 järgi välismaalane, kes ei kvalifitseeru pagulaseks ja kelle suhtes ei esine täiendava kaitse andmist välistavat asjaolu ja on alust arvata, et tema Eestist tagasi- või väljasaatmine päritoluriiki võib talle kaasa tuua tõsise ohu.

Kui taotlus vastab seadusega ettenähtud pagulase või täiendava kaitse nõuetele, siis saab inimene Eesti riigilt rahvusvahelise kaitse. Välismaalast, kes on tunnustatud pagulase või täiendava kaitse saajana ning kellele on antud Eestis elamisluba, nimetatakse rahvusvahelise kaitse saajaks. (Varjupaiga taotlemine Eestis 2011)

1.4. Eesti siseriiklikud õigusaktid varjupaigataotlejatele

Eestis reguleerib varjupaigataotlejatega seonduvat „Välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seadus”. Sotsiaalministeeriumi ülesandeks on seadusest tulenevalt varjupaigataotlejate vastuvõtmise korraldamine. (RT I 2006, 2, 3)

Varjupaigataotlejatel on õigus saada nii suuliselt kui kirjalikult teavet oma õigustest ja kohustustest keeles, mida ta mõistab, olla ühenduses ÜRO Pagulaste Ülemvoliniku Ametiga (UNHCR), vajaduse korral saada ohvriabiteenust. Varjupaigataotlejal on õigus riigi poolt tagatud õigusabile ning pöörduda oma vabaduste ja õiguste rikkumise korral kohtusse. (RT I 2006, 2, 3)

Varjupaigataotleja peab järgima Eesti põhiseaduslikku korda ja Eesti õigusakte. Varjupaigataotleja on kohustatud igakülgset kaasa aitama oma varjupaiga taotlemise asjaolude selgitamisele. Varjupaigataotleja peab lubama erinevaid toiminguid: enda ja oma asjade läbivaatuse, vanuse määramist, tervisekontrolli, fotografeerimist, daktüloskopeerimist ning laskma võtta endalt DNA proove, ilmuma Kodakondsus- ja Migratsiooni ameti menetlustoimingu sooritamisele, kui kutsutakse ning järgima seaduses sätestatud järelvalvemeetmeid. Taotleja on kohustatud teavitama Kodakondsus- ja Migratsiooni ametit elukoha andmete muutumisest, perekonnaseisust ning lapse sünnist. (RT I 2006, 2, 3)

„Välismaalase rahvusvahelise kaitse andmise seaduse” (RT I 2006, 2, 3) § 10¹ lõige 1 järgi, kui Kodakondsus- ja Migratsiooni amet pole ühe aasta jooksul varjupaigataotluse suhtes otsust teinud, taotlejast sõltumatul põhjusel, võib ta Kodakondsus- ja Migratsiooni ameti loal Eestis töötada.

1.5. Illuka Varjupaiga Vastuvõtukeskuse tutvustus

2000. aastal rajatud ja 2013. aasta aprillis tegevuse lõpetanud Illuka Varjupaiga Vastuvõtukeskusesse olid majutatud inimesed, kes olid Eestile esitanud varjupaigataotluse. Keskuse personaliks oli juhataja, sotsiaaltöötaja, kaks turvameest ja vahepeal käisid seal taotlejatele tugiisiku teenust pakkumas MTÜ Johannes Mihkelsoni Keskuse tugiisikud.

Illuka Varjupaiga Vastuvõtukeskus oli Sotsiaalministeeriumi hallatav riigiasutus. Vastuvõtukeskuse asukohaks oli Ida-Virumaa Illuka vald Jaama küla. Keskus oli tulenevalt asukohast peamiselt venekeelne.

Vastuvõtukeskus korraldas taotlejatele varjupaigamenetluse või ajutise kaitse menetluse ajal järgmisi teenuseid:

- majutamine;
- vastuvõtukeskuses elava taotleja ja turvalisuse kaalutlusel väljaspool keskust elava varjupaigataotleja varustamine toiduainetega või toitlustamine;
- varustamine esmavajalike riitus- ja muude tarbeesemete ning hügieenitarvetega ja rahaga hädapärasteks pisikulutusteks;
- toitlustamine või toiduainetega varustamine on asendatud rahalise toetusega, mis on võrdne minimaalseteks tarbimiskulutusteks makstava toimetulekutoetusega;
- tervisekontroll ja vältimatu abi;
- hädavajalikud tõlketeenused ja eesti keele õpetamine;
- informeerimine tema õigustest ja kohustustest;
- seaduse alusel läbiviidavate toimingute sooritamiseks vajalik transporditeenus;
- muud esmavajalikud teenused. (RTL 2007, 41, 706)

Kallase (2011) järgi vältab varjupaigataotlejate läbivaatamine maksimaalselt kuus kuud, erandjuhtudel kauem. Lepa (2011) sõnul on taotlejate taustainfo kogumine varjupaigataotlejate menetlemisel mahukas töö. Varjupaigataotlejatega viiakse läbi küsitlusi, millest võib selguda, kas tegemist on pettusega ehk siis inimene otsib lihtsalt paremat elu Eestis või on taotlejal põhjendatud vajadus varjupaiga saamiseks.

Taotluse mittevastamine seadusest tulenevatele õigustele varjupaiga saamiseks tähendab seda, et inimene saadetakse riigist välja päritolumaale või Dublini määrusest tulenevalt Euroopa Liikmesriiki, kuhu taotleja saabus esimesena või mille viisa tal on. (Varjupaiga taotlemine Eestis 2011)

1.6. Sotsiaaltöö varjupaigataotlejatega

Vastuvõtukeskuses töötas sotsiaaltöötaja, aga kuna tema täpseid tööülesandeid ei õnnestunud mul välja selgitada, siis lähtusin oma uurimuses tema tegevust analüüsides rahvusvahelisest sotsiaaltöö definitsioonist ja Eesti sotsiaaltöötaja kutsestandardist. Kuna Eesti riigil on varjupaigataotlejatega lühiajalised kogemused, siis pole varjupaigataotlejatega läbiviidav sotsiaaltöö eraldi valdkonnana veel välja kujunenud.

Sotsiaaltöötaja kutsestandardi (2011) järgi on sotsiaaltöötaja erialase kõrgharidusega isik, kelle tegevus on suunatud indiviidide, pere ja rühmade toimetuleku toetamisele ning samuti ka kogukonna ja ühiskonna liikmete vajaduste vastavusse viimisel. Ülesanneteks on info andmine klientidele ja korraldada ning vahendada sotsiaaltoetusi, - teenuseid ja abi.

Sotsiaaltöö eriala aitab kaasa sotsiaalsetele muudatustele, inimsuhete ja mõjuvõimaluste probleemide lahendamisele ja tegeleb inimeste jõustamisega, et suurendada heaolu. Kasutades teooriaid inimkäitumisest ja sotsiaalsetest süsteemidest, sekkub sotsiaaltöö seal, kus toimub inimeste ja ümbritseva keskkonna vaheline interaktsioon. Inimõiguste ja sotsiaalse õigluse printsiibid on sotsiaaltöö jaoks põhilised. (IASSW 2001)

Sotsiaaltöö oma erinevates vormides on suunatud mitmetahulistele ning keerulistele suhetele inimeste ja nende keskkonna vahel. Missiooniks on aidata kõigil inimestel arendada oma täielikku potentsiaali, rikastada oma elusid ja ära hoida probleeme. Professionaalne sotsiaaltöö keskendub probleemide lahendamisele ja muutustele. Sotsiaaltöötajad on muutuste elluviijad nii ühiskonnas tervikuna kui ka nende indiviidide, perekondade ja kogukondade elus, kellega nad kokku puutuvad. Sotsiaaltöö on seotud süsteem väärtustest, teooriast ja praktikast. Väärtused baseeruvad kõigi inimeste vahelisel austusel, võrdõiguslikkusel, väärtuslikkusel ja väärikusel. Sotsiaaltöö väärtused on kirjas nii kutseala rahvuslikes kui ka rahvusvahelistes eetikakoodeksites. Sotsiaaltöö kutseala toetub teooriatele inimese arengust ja käitumisest ning sotsiaalsetest süsteemidest, et analüüsida kompleksseid situatsioone ja lihtsustada individuaalseid, organisatsioonilisi, sotsiaalseid ja kultuurilisi muudatusi. Sotsiaaltöö on suunatud ühiskonnas eksisteerivatele barjääridele, ebavõrdsusele ja ülekohtule. Sotsiaaltöö sekkumine ulatub esmastest inimesele keskendunud psühhosotsiaalsetest

protsessidest kuni osalemiseni sotsiaalpoliitikas, planeerimisel ja arengus. See hõlmab nii nõustamist, kliinilist sotsiaaltööd, grupidööd, sotsiaalpedagoogilist tööd ja pereteraapiat, kuid ka püüdu aidata inimestel saada ühiskonnas teenuseid ja elatusvahendeid. Sotsiaaltöö terviklik lähenemine on universaalne, aga sotsiaaltöö praktika prioriteedid varieeruvad erinevates maades ja eri aegadel sõltuvalt kultuurilistest, ajaloolistest ja sotsiaalmajanduslikest tingimustest. (ibid)

Sotsiaaltöötajale vajalikud teadmised on välja toodud mitmete erialaspetsialistide koostööna valminud sotsiaaltöötajate kutsestandardis. Sotsiaaltöötaja kutsestandard (2011) sisaldab kutsekirjeldust, kutsenõudeid, erioskusi- ja teadmisi ning isikuomadusi, mis on sotsiaaltöö spetsialistidele vajalikud. Sotsiaaltöötajalt oodatakse pühendumust ja tolerantsust, pingetaluvust, ehedust ja empaatiavõimet, iseseisvust otsustamisel ja vastutustunnet, ning väga head suhtlemisoskust, koostöö- ning motiveerimisvõimet.

Eestis kehtivate kutsestandardite alusel peab sotsiaaltöötaja vastama ülalnimetatud nõuetele, vaatamata sellele, kus ta sotsiaaltööd teeb, seega varjupaigas peab olema tagatud sama pädevus ja standard.

Sotsiaalnoustamine on Sotsiaalhoolekande seaduse (RT I 1995, 21, 323) § 11 lõike 1 kohaselt isikule vajaliku teabe andmine sotsiaalsetest õigustest ja seaduslike huvide kaitsmise võimalustest, samuti abistamine konkreetsete sotsiaalsete probleemide lahendamisel edaspidise toimetuleku soodustamiseks.

Tugiisiku teenuse sisuks on inimese abistamine juhendamise ja jõustamise läbi, õiguste teostamisel, kohustuste täitmisel ja toimetuleku parandamiseks igapäevases elukeskkonnas. Tugiisik on olenevalt kliendi vajadustest abistaja asjaajamisel, emotsionaalse toe pakkuja, kogemuste või teabe vahendaja jne. Kõik tugiisikuteenuse saajad vajavad motiveerimist, julgustamist ja mõned juhendamist konkreetsete toimingute õppimiseks või tegemiseks. Teenuse edukaks toimimiseks on vajalik, et klient ja tugiisik sobiksid omavahel. (Sotsiaalhoolekanne 2012)

Peamisteks tugiisku ülesanneteks varjupaigataotlejate ja pagulastega on: abistamine suhtlemisel ametiasutustega, samuti aidatakse leida töö- ja elukoht, tutvustatakse Eesti sotsiaal- ja haridussüsteemi, aidatakse tõlkida vajalikke dokumente, abistatakse perekonda taasühinemisel ja ollakse ka lihtsalt varjupaigataotlejate murede ärakuulajaks. Varjupaigataotlejatega tegelevad tugiisikud peaksid peale sotsiaalse närvi omama ka laia silmaringi, hea oleks nii välismaal töötamise kogemus kui ka hea võõrkeelte oskus. Esmasteks töökeelteks on vene ja inglise, soovitatavalt ka prantsuse keel. Tugiisik peab tundma oma kliendi kultuurikeskkonda, usku ja kombeid ning mõistma nende tähendust kliendile. (Saharov & Ernits 2013)

1.7. Varasemad varjupaigataotlejatega seotud uurimused Eestis

Balti uuringute instituudi uurimus rahvusvahelise kaitse saanud isikute hetkeolukorra ja Eesti ühiskonda integreerituse uuring (Kallas & Kaldur 2011) toob välja rahvusvahelise kaitse saanud inimeste arvamused, kes rõhutasid, et vastuvõtukeskuses viibitud ajal oleks olnud otstarbekas õppida eesti keelt. Illukal vastuvõtukeskuses elamine ei soodustanud varjupaigataotlejatel eesti keele õppimist, seda nii venekeelse keskkonna tõttu kui ka keeleõppe puudumise pärast.

Erivajadusega varjupaigataotlejatele pakutavate teenuste ja organisatsioonide kaardistamise ning teenustega rahulolu küsitlusest (Saharov, Kallas & Kaldur 2011) selgus, et Illuka Varjupaiga Vastuvõtukeskuses ei ole viivud läbi varjupaigataotlejatega seonduvaid koolitusi, aga vastuvõtukeskuse töötajate koolitusvajadus on kõrge, kuna keskus on vastuvõttev, majutav ja erinevaid teenuseid pakkuv asutus.

Varjupaigataotlejate rahulolu ja ootused neile pakutavate teenuste ja vastuvõtutingimuste osa uuring on välja toonud Illuka vastuvõtukeskuses erinevad kitsaskohad. Puudulik oli varjupaigataotlejatele arstiabi kättesaadavus, vaba aeg polnud neil sisustatud ning puudusid eesti keele õppimiseks vajalikud kursused. Samuti toodi taotlejate poolt välja individuaalse lähenemise ja suhtlemise puudus personali poolt ning personali prantsuse keele mitteoskamine ja vähene keeleoskus inglise keeles. Puudusid väikelastele ealiseks arenguks vajalikud tingimused. (Kaldur & Kallas 2011)

Siseministeriumi (Eesti elanike teadlikkus ja hoiakud pagulasküsimustes 2010) tellitud uuringust selgub, et Eesti elanike valdavaks seisukohaks on vastuseis sisserändajatele. Negatiivset üldhinnangut soodustab elanike seas levinud arvamus, et sisseränne koormab Eesti sotsiaalsüsteemi, tekitab tööpuudust ja suurendab konfliktohtu ning siserännanud ohustavad eesti keelt ja kultuuri. Enamasti on sisserände ja pagulaste suhtes negatiivsemalt meelestatud maal elavad eestlased, naised, vanemad ja madalama haridusega inimesed. Eesti elanike valmisolek pagulaste integreerimisel osaleda on madal. Enim ollakse valmis panustama eesti keele õpetamise, kultuuri tutvustamise ja vähemal määral pagulaste töölevõtmise kaudu.

1.8. Sotsiaalne tõrjutus

Trummi (2010) sõnul on sotsiaalne tõrjutus kõige üldisemalt heaolupuudujääkide ning nendele järgnevate probleemide kuhjumise protsess, mis põhjustab ühiskondliku osalemise vähenemist, pettumus- ja jõuetustunde süvenemist ning eemaldumist ühiskonnaelust.

Kronauer (1998) (viidatud Trumm & Kasearu 2008 kaudu) toob välja järgnevad tõrjutuse dimensioonid:

Tööturualane tõrjutus: inimesed, kes on pikalt töötud olnud ja töö leidmise väljavaated puuduvad;

Majanduslik tõrjutus: peamiselt vaesus, mille tagajärjel keskmiste elustandarditega võrreldes puudub ligipääs sotsiaalsetele ja kultuurilistele võimalustele;

Kultuuriline tõrjutus: väärtustes domineerivate mallide iseloom ning sellest tulenev käitumine tekitab tõrjuva oleku nende suhtes, kes väljendavad ja järgivad teistsuguseid väärtushinnanguid või käitumismalle;

Isoleeritusest tingitud tõrjutus: sotsiaalsete kontaktide ja suhete suletus ning piiratus, tõrjutud grupi käsitlemine häbiväärse ja marginaliseerununa;

Ruumiline tõrjutus: elupiirkonnast tulenev eraldatus, tõrjutute koondumine eraldi linnaossa, naabruskonda või regiooni;

Institutsionaalne tõrjutus: järjepidev era- ja avaliku sektori taandumine tõrjututest, sellest tulenevalt tekivad tõrjututel raskused sotsiaalhoolekande programmides osaleda, koolituste ja avalike teenuste saamisel.

Kui indiviidi ja ühiskonna vahelised sidemed on katkenud ja inimene ei saa ühiskonna sotsiaalses, kultuurilises ja majanduslikus elus osaleda, on see sotsiaalne tõrjutus. Piiratud on juurdepääs teenustele ja ressurssidele, peamiselt väikese sissetuleku, töötuse, puuduliku hariduse ja kehva tervise tõttu. (Sotsiaalne tõrjutus ja vaesus 2012)

1.9. Varjupaigataotlejate arvamused kui sotsiaalsed representatsioonid

Varjupaigataotlejate poolt avaldatud ühiseid arvamusi käsitletakse käesolevas töös kui sotsiaalseid representatsioone. Rämmeri (1998) sõnul on arusaamade uurimisel oluline mõista nende kujunemise konteksti. Tavaarusaamade uurimisel lähtutakse üha enam sotsiaalsete representatsioonide teooriast. Sotsiaalsed representatsioonid on kujunenud välja inimestevahelise kommunikatsiooni käigus. Nende puhul on tegemist igapäevaelus sotsiaalsete nähtuste mõistmiseks ja liigitamiseks kasutatavate tavaarusaamadega. Argimõtlemises kasutatuna jäävad nad tavaliselt teadvustamatuks, neid võetakse enesestmõistetavatena, kui ümbritsevad inimesed jagavad sama seisukohta või maailmavaadet.

Süvaveendumustena mõjutavad sotsiaalsed representatsioonid inimeste tegevust ja enda ning teiste käitumisele antavaid selgitusi. Eriti pööratakse inimestevahelises kommunikatsioonis tähelepanu uutele ja tundmatutele, sageli ohtlike ja ähvardavatena tunduvatele sündmustele ning neid puudutavatele teadmistele, mida arutatakse aktiivselt teiste enda gruppi kuulujatega, et neid mõista ja neile selgitusi leida. Läbi taolise kommunikatsiooniprotsessi seostatakse uued teadmised olemasolevatega, mistõttu representatsioonid ka pidevalt teisenevad, edasi arenevad ja täienevad. (Moscovici 1984)

1.10. Töö eesmärk ja probleemipüstitus

Varjupaigataotlejate käekäik ja olukord on Eestis uus nähtus, millega ei ole jõutud veel kuigi põhjalikult tegeleda. Illuka vastuvõtukeskus asus Ida-Virumaal, 3 km kaugusel Vene Föderatsiooni piirist. Lähim linn Jõhvi asus 50 km ja pealinn Tallinn 210 km kaugusel.

Illuka Varjupaigataotlejate Vastuvõtukeskus ehitati 2000. aastal Soome rahastajate kaasabil. Varjupaigataotlejate vastuvõtukeskuse asukoht valiti seoses lähedusega Vene Föderatsiooni piirile, kuna kõige rohkem asüülitaotlejaid Eesti Vabariiki tuleb just Venemaalt. Vastuvõtukeskus oli maksimaalselt mõeldud kuni 35 inimesele. (Strömpl 2011)

Taotlejad kolisid üle teise kohta 28.jaanuaril 2014. aastal, uus varjupaigataotlejate keskus asub Lääne-Virumaal Väike-Maarja vallas Vao külas. Illuka Varjupaiga Vastuvõtukeskus suleti 29. jaanuaril 2014. aastal.

Käesoleva uurimustöö „Varjupaigataotlejate elukorraldus Illuka Varjupaiga Vastuvõtukeskuses – väljakutse sotsiaaltööle” empiirilise osa eesmärgiks on välja selgitada, missugused on varjupaiga elanike probleemid ja vajadused ning kuidas neid probleeme ja vajadusi lahendab keskuses korraldatud sotsiaaltöö.

Eesmärgi saavutamiseks püstitasin järgnevad uurimisküsimused:

- Kuidas on elu korraldatud Illuka Varjupaiga Vastuvõtukeskuses?
- Millised on varjupaigataotlejate probleemid seoses elutingimustega Illuka Varjupaiga Vastuvõtukeskuses?
- Missugust abi nad ootavad/ vajavad keskuse personalilt ja eelkõige sotsiaaltöötajalt?
- Kuidas keskuses realselt toimuv sotsiaaltöö vastab nende vajadustele varjupaigataotlejate hinnangul?

Uurimustöö keskendub ühe sotsiaaltöö valdkonna, nimelt varjupaigataotlejate vastuvõtukeskuses tehtava sotsiaaltöö arendamisele. Uurimuse tulemused võivad anda väärtuslikku informatsiooni varjupaigasotsiaaltöö arendamisele.

2. MEETODIKA

2.1. Meetod

Käesoleva bakalaureusetöö empiiriliseks lähenemiseks on kvalitatiivne uurimisviis. Kvalitatiivsete uuringute eesmärgiks on inimeste kogemuste kirjeldamine, analüüsimine ja nende mõistmine. Andmete kogumisel eelistatakse meetodeid, mis võimaldavad säilitada uuringus osalejate keelekasutuse eripära ning aitavad anda inimestest, sündmustest või ilmingutest tervikliku ja detailiderohke pildi. (Laherand 2008)

Smithi sõnul (2006 viidatud Laherand 2008 kaudu) kvalitatiivsetes uuringutes, kus tegeletakse inimeste isikliku ja sotsiaalse kogemuse uurimise, kirjeldamise ja tõlgendamisega, püütakse mõista pigem väikese arvu osalejate maailmavaadet kui kontrollida mingi eelnevalt püstitatud hüpoteesi paikapidavust suure valimi kaudu.

Kvalitatiivne uurimisviis sobis seetõttu, et uurijana oli mul varjupaigataotlejate probleeme vastuvõtukeskuse elutingimustega seoses raske ette näha ning vajadusi/ootusi ja hinnanguid sotsiaaltööle samuti.

2.2. Valim

Intervjueeritud oli viis, vanusevahemikus 28 kuni 45 aastat, seejuures olid kõik intervjueeritavad pärit erinevatest riikidest. Uuritavateks olid Eestis Illuka Varjupaiga Vastuvõtukeskuses elavad varjupaigataotlejad. Intervjueeritud taotlejate vastuvõtukeskuses viibimise ajavahemik oli 1,5 kuni 13 kuud. Intervjueeritavate valiku puhul oli peamiseks tingimuseks, et inimesed, kes valimisse kuuluksid, oskaksid kas inglise, vene või prantsuse keelt. Samuti oli intervjuudel osalemine vabatahtlik, inimesed jäid anonüümseks ja nende nimesid ei identifitseeritud.

Kolm intervjueeritavat meest olid Eestis üksinda, ühel neist jäi päritolumaale maha perekond. Üks naisterahvastest oli koos abikaasaga ning teine naine abikaasa ja väikelapsega. Kolmel varjupaigataotlejal oli kõrgharidus ja kahel põhiharidus. Varjupaigataotlejatest kaks rääkisid vene ja kolm inglise keeles.

2.3. Andmekogumine

Andmekogumismeetodina kasutasin poolstruktureeritud intervjuud. Hirsjärvi & Hurme sõnul (2006 viidatud Laherand 2008 kaudu) võrreldakse intervjuud sageli ka vestlemisega. Mõlemad hõlmavad nii verbaalset kui ka mitteverbaalset kommunikatsiooni, mille läbi antakse edasi mõtteid, hoiakuid, seisukohti, teadmisi ja tundeid. Mõlemas olukorras suheldakse silmast silma.

Kvalitatiivne intervjuu andis võimaluse kirjeldada ja uurida varjupaigataotlejate probleeme seoses elutingimustega Illuka Varjupaiga Vastuvõtukeskuses. Samuti andis võimaluse teada saada mida nad ootavad/vajavad keskuse personalilt ehk eelkõige sotsiaaltöötajalt.

Kõik intervjuud algasid tutvustamise, nõusoleku saamise ja konfidentsiaalsuse nõudest kinnipidamise rääkimisest. Intervjuud jagunesid 5 erinevaks osaks.

Teemaplokid jagunesid järgmiselt:

I plokk. Intervjueeritute sotsiaaldemograafiline taust;

II plokk. Kokkupuuted sotsiaaltööga;

III plokk. Varjupaigataotlejate õigused ja kohustused

IV plokk. Vastuvõtukeskusesse sattumise põhjused ja edasised ootused;

V plokk. Privaatsed ja avalikud suhtlusvõrgustikud.

Intervjuuerides taotlejaid, tulid küll esile erinevad teemad, kuid järgisin üldist varem väljatöötatud struktuuri. Intervjuud viisin läbi kahes etapis: 2012. aasta aprillis ja 2013. aasta märtsis. Konsulteerisin enne seda Illuka Vastuvõtukeskuse sotsiaaltöötajaga, kes ütles, et tuleb Illukale Varjupaiga Vastuvõtukeskusesse kohale minna ja intervjuueerida saab inimesi,

kes ise sellega nõus on. 2012. aastal elas Illuka Varjupaiga Vastuvõtukeskuses 11 inimest, neist 3 olid nõus intervjuu andma. 2013. aasta aprillis viibis asutuses 6 inimest, neist oli nõus intervjuu andma 2.

Intervjuud toimusid Ida-Virumaal Illuka Varjupaigataotlejate Vastuvõtukeskuses, silmast silma poolstruktureeritud intervjuudena, viidi läbi inglise ja vene keeles, kasutasin ka tõlki.

Intervjuude kestvus oli keskmiselt 19 kuni 42 minutit. Intervjuud lindistasin diktofoniga, transkribeerisin ning saadud andmed analüüsisin.

2.4. Analüüsimeetod

Käesolevas uurimustöös analüüsisin intervjuudest saadud andmeid järgides kvalitatiivset sisuanalüüsi, mis võimaldab vastavate kategooriate alla koondada sarnaste tähendustega tekstiosad. Need kategooriad võivad esindada nii selgelt välja öeldud kui ka mõista antud sõnumeid. Sisuanalüüs ei piirdu sõnade lihtsa loendamise, vaid uurib keelt intensiivsemalt. (Laherand 2008)

Esmalt lugesin transkribeeritud intervjuud ja märkisin olulisemad märksõnad. Intervjuude analüüsimisel lähtusin töö uurimisküsimustest ja kodeerisin tähtsamad teemad, mis esile kerkisid. Intervjueeritavatele on käesolevas bakalaureusetöös antud koodid, milleks on A, B, C, D ja E.

3. ANALÜÜS JA ARUTELU

Käesolevas peatükis toon välja analüüsi ja arutelu. Uurimistöö analüüsis osas lähtusin tähtsamatest teemadest, mis intervjuude käigus ilmsid. Kuna intervjuud viisin läbi kahes etapis, siis kasutan analüüsil uurimistulemustest rääkides I ja II etappi, kus vastavalt I etapil intervjuueerisin varjupaigataotlejaid aprillis 2012 ning II etapi viisin läbi märtsis 2013. aastal.

3.1. Varjupaigataotlejate elukorraldus vastuvõtukeskuses

Tutvusin enne Illuka Varjupaiga Vastuvõtukeskuse (2013) külastamist taustainformatsiooniga kodulehel, kus viitas kõik sellele, et vajalikud teenused olid olemas ja asutus toetas igati varjupaigataotlejaid. (ptk 1.5)

Keskuses elasid taotlejad enamasti kahekojalistes tubades, peredel olid suuremad toad. Ühiskasutatavad ruumid olid turvakaameratega varustatud. Varjupaigataotlejatel oli Eesti piires vabalt liikumise võimalus, kinni neid keskuses ei hoitud, aga kohustuslik oli öösel (22.00-6.00) varjupaigas viibida. Samas kui taotleja esitas kirjaliku taotluse, et viibib keskusest eemal, siis vormistas juhataja vastava loa. Rahaline olukord seadis piirangud liikumiseks, sest igakuiselt said nad kulutusteks 76,60 eurot, mis on toimetuleku piir Eestis. Külalisi võisid taotlejad vastu võtta ajavahemikus 9.00 kuni 21.00. Vastuvõtukeskuse koristamise, endale toidu valmistamise ja pesu pesemise eest vastutas iga taotleja ise.

3.2. Personaliga suhtlemine

Varjupaigataotlejate arvamused sotsiaaltöötaja töö määratlemisel olid erinevad. Nende arvates tegeles sotsiaaltöötaja mitmesuguste jooksvate murede ning erinevate teenuste organiseerimisega, et oleks tagatud varjupaigataotlejate esmased vajadused.

C: „, Olen kohtunud selle maja sotsiaaltöötajaga, aga ta ei tegele meiega. Ainult reegleid tutvustas.”

E: „*Sotsiaaltöötaja aitab igapäevaste muredega.*”

Sotsiaaltöötajaga olid suhelnud kõik varjupaigataotlejad. Vene keelt kõnelevad inimesed olid sotsiaaltöötaja tööga täiesti rahul. Samuti oldi rahul sellega, et oli õnnestunud esmased vajalikud küsimused sotsiaaltöötajaga läbi arutada. Intervjuudest ilmnas, et inglise keelt kõnelevad varjupaigataotlejad ei olnud sotsiaaltöötaja tegevusega rahul. Vene keelt kõnelevad taotlejad olid väga rahul. Tuli välja, et keerulisemate murede või teemadega inglise keelt kõnelevad varjupaigataotlejad ei pöördunud oma probleemidega üldse sotsiaaltöötaja poole. Sotsiaaltöötajaga suheldi lihtsamatel teemadel, kuna sotsiaaltöötajal olid keelelised takistused tõsisematel teemadel rääkimiseks. Toodi välja, et keeleoskuse korral oli lihtsam suhelda vene keeles.

B: „*Sotsiaaltöötaja selgitas meile majareegleid, saime ka raamatuid lugemiseks. Kõik, mis on ametlikust töötajast oodatud, on kõik tehtud, üle selle ei midagi.*”

E: „*Mul on temaga hea rääkida, ta on küll eestlanna, aga vene keel on hästi selge.*”

I etapis olid intervjuueritavad sotsiaaltöötaja tegevusega rahul. II etapis olid varjupaigataotlejad sotsiaaltöötajaga rahulolematud ja arvasid, et spetsialist ei tegele oma tööga piisavalt. Varjupaigataotlejate arvamused sotsiaaltööst olid vastuolulised. Peamiseks probleemiks oli inglise keelt kõnelevate varjupaigataotlejate arvates personali vähene võõrkeeleoskus, seda on toonud esile ka teised uurijad (Kaldur & Kallas 2011). Ilmnas, et turvamehed ei räägi üldse inglise keelt. Mõlemas etapis töötas vastuvõtukeskuses sama sotsiaaltöötaja ja juhataja.

A: „*Arvan, et meie personal peaks oskama inglise ja vene keelele lisaks veel prantsuse keelt, siin on mõned Aafrika poisid, kellel on keskses raske, sellepärast nad internetis kogu aeg istuvad, nad tahavad suhelda. Põhiliselt õpivad nad ära vene keeles suhtlemise ja natukene ka inglise keeles.*”

Varjupaigataotlejatega läbi viidud intervjuudest tuli välja, et nendega tegelev personal võiks osata kolme võõrkeelt: inglise, vene ja prantsuse keelt. Mainiti personali head vene keele

oskust, leiti, et inglise keeles saadakse lihtsate teemade arutamiseks hakkama, aga prantsuse ja teistes keeltes mitte.

Kõigist intervjuudest tuli välja, et varjupaigataotlejad teadsid oma õigusi ja kohustusi. Seda olid neile tutvustanud nii sotsiaaltöötaja kui ka tugiisikud. Samuti olid nad seda infot lugenud õigusi ja kohustusi tutvustavast kaustast, mis anti neile sotsiaaltöötaja poolt vastuvõtukeskusesse saabumisel.

E: „*Ma tean oma õigusi ja kohustusi, sotsiaaltöötaja on neid tutvustanud.*”

D: „*Eesti riigis olevatest õigustest ja kohustustest olen ise lugenud.*”

I etapi intervjuudes ei väljendanud varjupaigataotlejad rahulolematust oma õiguste ja kohustuste tutvustamise suhtes. II etapi intervjuudest selgus, et varjupaigataotlejad ei olnud rahul, kuidas neile nende õigusi ja kohustusi sotsiaaltöötaja poolt oli tutvustatud, nad hindasid seda ebapiisavaks. Nad oleksid vajanud õiguste ja kohustuste kohta senisest rohkem teavet. Õiguste ja kohustuste tutvustamine ei tulenenud sotsiaaltöötaja ja taotlejate vahelisest keelebarjäärist, kuna mõlemas etapis oli inglise keelt kõnelevaid taotlejaid. Õiguste ja kohustuste tutvustus varjupaigataotlejatele oli Illuka Varjupaiga Vastuvõtukeskuse teenuste hulgas. (RTL 2007, 41, 706)

Varjupaigataotlejad tajusid II etapis läbiviidud intervjuude ajal personali poolset ükskõiksust ja hüljatust, sest neil oli vahetult enne intervjuud olnud viis päeva vesi ära ja nende hinnangul ei olnud neile toimuva selgitamisest või sellel teemal rääkimisest keegi huvitatud. Intervjueeritavad olid püüdnud algatada probleemi arutelu keskuse personaliga, kuid see ei õnnestunud.

C: „*Meil ei olnud viis päeva vett ja kedagi kahjuks ei huvitanud see. Ning siis viis päeva hiljem tuli üks mees ja parandas selle 20 minutiga. Keegi ei olnud meie probleemist huvitatud. Kahju on sellest, sest on tunne, et kedagi ei huvita.*”

D: „*Olles siin juba kaks kuud, tunnen ennast kui hüljatud. Personal, kes siin töötab, ei tegele meiega, nad on ükskõiksed. Alles mõned päevad tagasi oli meil ära vesi 5 päeva ja mitte keegi: juhataja,*

sotsiaaltöötaja ega ka turvamees ei öelnud, millal me vee tagasi saame. See on igati ju meie õiguste rikkumine. See oli täiesti jube. Ja kui lõpuks tuli töömees, siis temal võttis selle rikke korda tegemine 20 minutit. Ja mõelge nüüd, meie pidime hakkama saama veeta 5 päeva. ”

Varjupaigataotlejad, kes on tulnud Eestisse, et saada siin varjupaika, on enne siia jõudmist läbi elanud väga raskeid olukordi.

A: *„Ma olen sõjapõgenik ja mul olid suured probleemid. Elu on ohtlik.”*

Taotlejad, kes on oma elus läbi elanud erinevaid traumasid, ei peaks sarnast kogema asutuses, kuhu nad on majutatud varjupaigataotlemise menetlemise ajaks. Elades varjupaika andnud riigis, kus taotlejad ennast niigi ebakindlalt tunnevad, peaks looma võimalused turvatunde ning toetuse saamiseks. Suhtlemisel personaliga tundsid nad, et nende probleemid ei leia mõstmist ega lahendusi ja kui leiavadki, siis nad ei teadnud, millal see juhtuda võiks. Sellel probleemil võis olla seos määrusega „Illuka Varjupaigataotlejate Vastuvõtukeskuse tegevuse lõpetamine” (RT I, 26.02.2013, 2), selle määruse kohaselt lõpetas varjupaigakeskus oma tegevuse riigiasutusena 21. aprillil 2013. aastal. Vastuvõtukeskust hakkas haldama AS Hoolekandeteenused.

Enamikul intervjuueeritavatest olid tugiisikud ja nendega oldi rahulolevad. Taotleja, kellel polnud tugiisikut, ei pidanud seda vajalikuks, kuna tema arvates ei aitaks tugiisik teda piisavalt.

D: *„Tugiisikut mul pole ja ma ei vaja ka. Ma ei leia, et sellel on vajadus, kui lihtsalt suheldakse. Vahel nad käivad siin. Olen kõrvalt näinud, neist pole kasu. Praegu on siin üks mees, kes on pagulane ja nutab igal õhtul. Tal on olemas dokumendid, aga ta ei saa siit kuidagi minema. Ta ei oska kuhugile minna, keelt ei oska. Ta tunneb ennast halvasti ja tugiisk peaks teda aitama, aga ei.”*

A: *„Mul on oma tugiisik, ta ei käi siin tihti, aga saan talle helistada igal ajal. Ta aitab mind igati, tööd mul küll veel pole. Ta muidu aitab igati. Ta kuulab, kui on mingi mure. On inimene, keda siin kõige rohkem usaldan.”*

Tugiisikutega koosveedetud aega peeti tähtsaks ja meeldivaks. Väideti, et nad annavad vastuvõtukeskuse igapäevaelule vaheldust, neilt saab abi küsida ja neid võib usaldada. Intervjuudest selgus, et varjupaigataotlejad, kellel endal tugiisikut polnud, suhtlesid keskust külastavate tugiisikutega suhtlemise eesmärgil. Tugiisikud olid keskusel elavatele taotlejatele tutvustanud ka nende õigusi ja kohustusi, kuigi see oli välja toodud Illuka vastuvõtukeskuse teenusena.

3.3. Eesti keele õppe probleematika

Keele õppimine on tähtis ja vajalik sulandumisel ühiskonda ja töökoha leidmiseks. Varjupaigataotlejad, kes eesti keelt õppisid, märkisid ära, kui vajalik see neile oli. Intervjuudest tuli välja, et tulenevalt Illuka ja Jõhvi venekeelsest elanikkonnast pole võimalik varjupaigataotlejatel kohalikega eesti keeles suhelda. Hou ja Beiser (2006) toovad välja, et kasin keeleoskus paneb piirangud majanduslikele võimalustele ja sotsiaalsetele ressurssidele.

A: „ Nüüd on kaks korda, enne oli ainult neljapäeviti eesti keel. Tunnid on rasked, keel on raske. Halb on see, et me ei saa eesti keelt rääkida. ”

D: „ Eesti keelt meile siin ei õpetata. Peame sellega ise hakkama saama, mis on eriti raske. Pole isegi öeldud, et eesti keele tunnid siin algavad. Õpin keelt läbi neti, erinevates foorumites. Aga praktikat me ei saa, majas on inglise keel ja külas vene keel. ”

C: „ Oeh...ma väga sooviks õppida, aga meil ei ole eesti keele õpetajat ning ma arvan, et keegi ei taha nii väikse raha eest tööd teha, kuna ma ise olen ka õpetaja olnud. Ning minu arvates nad raiskavad meie aega, kuna me ei saa keelt õppida siin. Olen proovinud seda ise arvutist õppida, aga see on siiski väga raske, kuna praktikat ka ei ole. Usun, et nii keelt selgeks ei saa kahjuks. Raamatust olen ka proovinud, aga see on igav. ”

II etapis väljendasid varjupaigataotlejad oma muret eesti keele omandamise pärast. Taotlejad õppisid eesti keelt iseseisvalt internetist ja raamatutest, aga praktika puudumise tõttu on võõrkeele omandamine raske. Nad arvasid, et see võib edaspidi olla nende suurim probleem, kui nad saavad Eesti riigilt rahvusvahelise kaitse. Inimene, kes asub võõras ühiskonnas, vajaks selle riigi keele tundmist kas või algelisel tasemel. Hofstede, Bedersen & Hofstede

(2004) toovad välja ilmselge tõkkena kultuuridevahelisel suhtlemisel keeleoskuse. Keel kätkeb endas peale sõnavara ja grammatika ka kultuurilist kompetentsi: teadmist, mida, millal, kuidas, kus ja miks öeldakse.

Kõik taotlejad rõhutasid, et eesti keele praktika neil puudub, kuid nad vajaksid seda. Seega võib öelda, et intervjueeritud varjupaigataotlejate seas oli kujunenud välja sotsiaalse representatsioonina vajadus eesti keele oskuse järele.

Eesti keele vajalikkus tuli välja mitmeti: pagulase staatuse saamisel, töökoha leidmisel ja suhtlemisel kui viibida Eesti erinevates piirkondades. Illuka külas elavad kohalikud inimesed on põhiliselt venekeelsed ja varjupaigataotlejad ei saanud seal praktikat eesti keele omandamiseks. Intervjueeritavatel puuduvad võimalused eesti keelt rakendada. Intervjuudest ilmnes, et eesti keel on raske ja kuna puudub ka praktika, siis muudab see keele omandamise veel raskemaks. II etapis töid taotlejad välja, et elades vastuvõtukeskuses, oli neile teenusena ette nähtud eesti keele õppimine, aga paari kuu jooksul pole keeleõpet saadud. Sama on ka välja toodud erinevate eelnevalt tehtud uuringute (Bos jt 2011; Kaldur & Kallas 2011; Strömpl 2011) järgi, et eesti keelekursused puuduvad. Toodo (2011) järgi toimuvad Illuka Varjupaiga Vastuvõtukeskuses ette nähtud eesti keele tunnid ebaregulaarselt. Sellele leidsin kinnitust ka enda uurimistöös.

Taotlejad väljendasid igati keeleõppe soovi ja pidasid seda vajalikuks eriti siis, kui nad saavad pagulaseks ja peavad Eesti ühiskonda integreerima. Keeleoskus lisab inimestele kindlustunnet ja selle andmine varjupaigataotlejatele on ka seaduslike aktidega reguleeritud, Illuka Varjupaigataotlejate Vastuvõtukeskuse ülesanneteks oli põhimäärusega (RTL 2007, 41,706) § 9 lõige 4 eesti keele õpetamine.

3.4. Vastuvõtukeskuse asukohast tulenevad raskused

Kõik intervjueeritavad tunnistasid, et Illuka Varjupaiga Vastuvõtukeskuse asukoha tõttu on see muust Eestist isoleeritud. Ühe taotleja arvates tuli see kasuks, võimaldades üksinda oma mõtteid mõelda. Enamuse arvates oli Illuka asukoht probleemiks nii suhtlemisel inimestega, teenustest osa saamisel, keele praktiseerimisel kui ka tegevuste leidmisel. Intervjuudest

varjupaigataotlejatega koorus sotsiaalne representatsioon, mille kohaselt asub keskus suurematest keskustest kaugel.

D: *„Koht on liiga kaugel kõigest. Ilma autota on suhteliselt raske, bussiliiklus ei ole eriti tihe, ei meeldi siin, eraklik tunne tekib.“*

Transpordivõimalus keskuse geograafilise asukoha tõttu oli piiratud, buss käis kolm korda nädalas Jõhvi, hommikul sinna ja õhtul tagasi. Üks kord nädalas tasuti nende sõidukulud. Illuka Varjupaiga Vastuvõtukeskuse asukoht seadis piirangud erinevate teenuste kättesaamiseks. Taotlejad viibisid venekeelses keskkonnas ja sellest tulenevalt puudus eesti keele praktika. Keele praktiseerimine on eriti tähtis, kui taotleja saab Eesti riigilt rahvusvahelise kaitse.

Kallas (2012) on välja toonud vastuvõtukeskuse isoleeritud asukoha, mis on juba aastaid olnud probleem. Selle tulemusena on varjupaigataotlejad isoleeritud Eesti ühiskonnast ja ligipääs teenustele on raskendatud. Kronauer (1998) (viidatud Trumm & Kasearu 2008 kaudu) järgi on see ruumiline tõrjutus, mis on elukohast tulenev eraldatus.

Varjupaigataotlejad tõid välja ka selle, et Illuka Varjupaiga Vastuvõtukeskuse asukoht ei soodustanud Eestis domineeriva kultuuri kohta teabe saamist, kuna kohalik vene rahvusvähemusest elanikkond on ise mõjutatud rohkem vene kultuurist.

Intervjuudest tuli välja, et varjupaigataotlejad soovisid, et neile tutvustataks Eesti kultuuri ja erinevaid Eesti paiku. Samuti on tulnud see välja Kalduri ja Kallase (2011) uuringust, kus leiti, et teavitustööd vajatakse Eesti riigi, ühiskonna ja kultuuri kohta.

C: *„Mina olen siin ja ma ei mõista teie kultuuri. Tahan rohkem teada teie maa kohta. Ma tean, kus asub Viru Keskus ja vanalinn. Kuid siin metsas on elu hoopis teine kui Tallinnas. Te olete Euroopa. Ma väga sooviks, et keegi annaks meile tunde, kus saaksime rohkem teada teie riigist.“*

Intervjuudest selgus, et varjupaigataotlejad, kes suhtlesid vabalt vene keeles, ei toonud välja eraldi oma soovi Eesti kultuuri tundma õppimiseks. See võis tuleneda venekeelsest keskkonnast ja samuti läheduses paiknevast suurest vene kogukonna mõjust.

3.5. Suhtlemine välismaailmaga

Keskuses oli kolm interneti ühendusega arvutit, mida varjupaigataotlejatel oli võimalik kasutada ööpäevaringselt. Interneti olemasolu oli taotlejate arvates keskus tähtsaimaks vahendiks suhtlemisel lähedastega. Samas ei saanud mõned varjupaigataotlejad oma lähedastega suhelda. Üks intervjuueeritav põhjendas seda kartusega perekonna turvalisuse pärast ja teine ei soovinud ise kontakti otsida, kuna kartis, et ema võib surnud olla ja ta ei tahaks seda teada saada.

C: *„Ma saan suhelda iga kell kui vaja oma lähedastega ja ajaveetmise koha pealt on see number üks... kõigil siin.”*

D: *„Oma lähedastega suhelda ma ei julge.”*

Interneti olemasolu peeti tähtsaks, et lugeda uudiseid oma päritolumaale kohta. Skype oli tähtis, et suhelda perekonna, sõprade ja sugulastega. Läbi Skype'i tehti telefonikõnesid tasuta. Need kaks varjupaigataotlejat, kes ei saanud suhelda oma lähedastega, mainisid, et igatsevad ja muretsevad sellepärast, kuidas nende lähedastel läheb.

Suhtlemist teiste inimestega väljaspool vastuvõtukeskust peeti oluliseks. Toodi välja Illuka asukohast tulenevaid puudusi suhtlemisel eestlastega. Intervjuudest tuli välja varjupaiga asukohast tulenevaid suhtlemisraskusi, milleks oli Illuka elanike vanus ja ka keel. Igapäevaseid suhtlemisprobleeme püüti kompenseerida sotsiaalmeedia kaudu.

C: *„ Igapäevaselt olen Facebookis ja otsin kaaslast/sõpra, kellega jalutada näiteks. Aga siin Illukal pole lihtne leida inimesi, kellega suhelda, kõik on vanad ja pole eriti peale „tere” valmis suhtlema.”*

B: *„Tunnen puudust sotsiaalsest suhtlemisest.”*

Intervjuudest tuli välja, et varjupaigataotlejad vajavad sotsiaalset suhtlust, aga keskkond, kus nad asuvad, seda ei soodusta. Toodi ka välja, et korra nädalas said nad käia Jõhvis, siis tasuti

nende sõidukulud, aga rohkem Eestis ringi sõita polnud võimalik. Rahanappus seadis takistused suhtluseks väljaspool vastuvõtukeskust.

3.6. Õppimisvõimalused

Varjupaigataotlejad olid igati valmis hariduse omandamiseks, et tunda end ühiskonnas täieõiguslike liikmetena. Haridustee edaspidist jätkamist pidasid eriti vajalikuks kõrgemalt haritud varjupaigataotlejad.

C: „ Pole võimalik kooli minna, nagu ma aru olen saanud, siis puuduvad sellel seaduslikud alused, tahaks, väga tahaks. Siin oled lihtsalt ja ootad, ootad ja... see väsitab ja pingestab. ”

Intervjuudest selgus, et kõrgharidusega taotlejate arvates polnud neil õppimisvõimalusi, selline olukord oli tingitud nii Illuka asukohast kui ka nende ebakindlast õiguslikust staatuses, sest neile ei olnud veel antud rahvusvahelist kaitset. Tiemanni (1993) järgi põhjustab sotsiaalset tõrjutust ka hariduse kättesaadavus, seega ligipääsu takistamine haridusele süvendab sotsiaalset tõrjutust.

Varjupaigataotlejad võivad olla väga erineva haridustasemega. Minu intervjuueeritavad olid põhi- ning kõrgharidusega. Nii võib haridustasemest olenevalt luua inimene iseenda kohta erinevaid autostereotüüpe: põhiharidus, täiendkoolituste puudumine võib tähendada saamatust, samas teise inimese jaoks on „saamatu” see, kes ei oma magistrikraadi. Näiteks magistrikraadi omandada soovis varjupaigataotleja, kes oli Eestisse tulles 2 nädalat õppinud Tallinna Ülikooli talvekoolis.

Taotlejad soovisid täienduskoolitusi oma erialadel ja kui olnuks vajalik tööle saamiseks midagi uut õppida, siis oldi ka selleks valmis. Soov töötada oli kõigil taotlejatel.

C: „ Ma tahan väga ülikooli minna ja saada magistrikraadi ajakirjanduse erialal, olen esitanud taotlused Tallinna Ülikooli ja Irimaale ühte ülikooli, aga ma pole neilt vastust saanud. Ma tahan õppida kas siin Eestis või kuskil mujal. ”

Varjupaigataotlejad, kes ei pidanud hariduse omandamist või täienduskoolituste saamist vajalikuks, olid põhikooliharidusega. Teised taotlejad, kelle arvates oli see tähtis, omasid kõrgharidust. Nende õppimissoov seostus varasemate elukogemustega ja samuti õppimise motivatsioon seostus töö saamisega. Kuid üldjuhul olid nad teadvustanud, et kindlustamaks endale võimalusi tööle saamiseks, on vajalik hariduse omandamine.

3.7. Töötamise väljavaated

Intervjuudest tuli välja, et taotlejad soovisid leida tööd ja ei peetud oluliseks, et see peaks olema erialane. Peamiselt soovisid nad läbi töö saada omale tegevust ja parandada sellega oma majanduslikku olukorda. Näiteks ühel varjupaigataotlejal oli küll luba töötamiseks, sest ta oli Eestis olnud juba üle aasta, kuid ta polnud suutnud senini tööd leida, sest Illuka vastuvõtukeskus asus geograafiliselt halvas kohas ja tal puudus mujal töö leidmiseks vajalik eesti keele oskus. Eesti seaduste kohaselt on neil vastavalt üks aasta peale taotluse esitamist õigus tööle minna. Välismaalase rahvusvahelise kaitse andmise seaduse (RT I 2006, 2, 3) § 10¹ lõige 1 järgi, kui pole tehtud aasta jooksul varjupaigataotluse suhtes otsust, võib taotleja Kodakondsus- ja Migratsiooniameti loal Eestis töötada.

Varjupaigataotlejad, kes olid oma elus suurema osa ajast töötanud, olid Illukal raskes olukorras, kuna neile oli töö tegemine seadusega keelatud, vaatamata sellele, et nad omasid pikaajalist töökogemust ja harjumust.

A: „Mulle meeldib siin väga (Illuka Varjupaiga Vastuvõtukeskuses), aga ma tahan väga tööd teha. Ma olen teinud 20 aastat kogu aeg tööd ja siis äkki enam ei tee midagi, see on mulle väga raske ning võõras. Inimene vajab oma ellu tegevust ja omada sissetulekut on tähtis... Kui teed tööd, siis tunned ennast vajalikuna.”

B: „ Igatsen töö tegemist, olen ju seda kogu aeg teinud. See tegevus on minu jaoks eluliselt vajalik. Saad endale ja perekonnale lubada seda, mida vajad ja see annab sõltumatuse tunde, praegu on selles suhtes raske, et peame siin nende toetustega hakkama saama.”

Töötamine on inimestele vajalik sissetuleku saamiseks, tegevusetuse vältimiseks, elus väljundi leidmiseks, tundmaks ennast vajalikuna ja elus edasi püüdlemiseks. Töö puudumine on üks olulisemaid sotsiaalse tõrjutuse tekke põhjuseid.

3.8. Vaba aja veetmise võimalused varjupaigas

Enamuse varjupaigataotlejate arvates oli nende probleemiks liiga palju vaba aega, kui polnud midagi teha. Näiteks üks intervjuueeritavatest arvas, et väsitavamaid tegevusi Illuka Varjupaiga Vastuvõtukeskuses oli tegevusetus. Neil puudusid erinevad vabaaja sisustamise võimalused. Sama on välja tulnud varasemalt tehtud uurimustest (Kaldur & Kallas 2011; Strömpl 2011; Toodo 2011), kus mainiti huvitegevuse ja vaba aja veetmise võimaluste vähest olemasolu Illuka vastuvõtukeskuses.

Enamus pidas parimaks ajaveetmise võimaluseks interneti. Tegevused, mida taotlejad veel välja tõid olid järgmised: toidu valmistamine, koristamine, televiisori vaatamine, raamatute lugemine ja jalutamine.

B: *„Vaba aega...seda on meil palju...sellest me lausa väsime. Meie ajaveetmine pole siin kuidagi sisustatud, kuna see küla asub ka ääremail, siis ei ole siin millegagi tegeleda.”*

C: *„Meil on siin telekas ning väike jõusaal, aga seal on tohutult külm. Ainult ratas töötab, ülejäänud masinad on katki.”*

Inimesed vajavad oma ellu tegevust, et elada täisväärtuslikku ja harmoonilist elu. Kui inimesed ei tegele millegagi, siis nad tunnevad end kasutatuna ja võivad kergesti masendusse langeda. Taotlejatel oli vastuvõtukeskuses ruum, kus oli võimalus treenimiseks ja raamatute lugemiseks, aga seal oli intervjuude läbiviimise ajal liiga külm. Mõlemas etapis käisin ka ise selles ruumis ja seal polnud võimalik ilma välisriieteta olla. Samuti toodi välja tegevusena televiisori vaatamine. Need intervjuueeritavad mainisid, et seal puuduvad eestikeelsed kanalid.

A: *„ Vaba aega on nii palju ja sellega ei ole midagi teha, see nüristab.”*

C: „*Tahaks mängida kriketit, kodus ma tegin seda palju. Tegelikult tahaks midagi meeskondlikku mängida, sporti koos teistega teha, adrenaliini, energiat saada.*”

Intervjueeritavad, kes ei kurtnud vaba aja veetmise võimaluste üle, olid Illuka Varjupaiga Vastuvõtukeskuses koos oma perekondadega. Nad tõid välja, et nad leiavad alati tegevust. Igavust nad ei tundnud, perekond annab teatud kohustused ja tegevused.

Intervjuudest tuli välja, et lastele on ajaveetmise võimalusi keskkuses vähe ja neid tuleks juurde luua.

B: „*Lastele võiks olla siin rohkem huvitavaid tegevusi*”

Intervjuudest selgus, et lastega oli vastuvõtukeskuses raske ja laste arendamiseks seab vastuvõtukeskuses olemine piiranguid; puudusid nii lastenurk kui mänguasjad ning lapsed ei saa suhelda teiste lastega. Kui lapsed kasvavad ja arenevad, siis vajavad nad ühiskonda sotsialiseerumist. Vastuvõtukeskuses peaks olema lastele tagatud ealiseks arenguks vajalik kasvukeskkond.

Kokkuvõte ja järeldused

Käesolevas bakalaureusetöös käsitlen 2012. aprillis ja 2013. aasta märtsis Illuka Varjupaiga Vastuvõtukeskuses elanud varjupaigataotlejate elukorraldust ning igapäevaprobleeme. Minu empiirilised andmed on kogutud sel perioodil ja seal hiljem toimunut ei ole uurimistöös käsitletud.

Uurimustöö eesmärgiks on välja selgitada, missugused on varjupaiga elanike probleemid ja vajadused ning kuidas lahendas varjupaigataotlejate hinnangul neid küsimusi keskuses korraldatud sotsiaaltöö. Vastuvõtukeskuse elanikega viisin kahes osas läbi poolstruktureeritud intervjuud, millest selgusid erinevad probleemid.

Varjupaigataotlejad hindasid 2012. aastal enda elutingimuste vastavust ettenähtule. 2013. aastal esines puudujääke nii eesti keele õpetamises kui ka taotlejate informeerimises nende õigustest ja kohustustest. Toodi välja keeleõppe vajalikkus, et rahvusvahelise kaitse saamisel oleks Eesti ühiskonda kergem integreeruda.

Illuka Varjupaiga Vastuvõtukeskuse asukoht seadis hulgaliselt piiranguid nii suhtlemisel kohalike inimestega kui ka eestlastega, eesti keele omandamisele, teenuste saamisele, tegevuse leidmisele, õppimisele, töötamisele ja Eesti kultuuri kohta teabe saamisele. Varjupaigataotlejatel oli soov saada infot Eesti ühiskonna, kultuuri ja erinevate vaatamisväärsuste kohta. Varjupaigataotlejad soovisid end täiendada kas täiendkoolituste, eriala- või ülikooliõpingute kaudu. Samuti tõid nad välja oma soovi taotluste menetlemise ajal töötada Eestis – see annaks neile endi hinnangul majanduslikult parema järje ja võimaluse ennast tunda täisväärtusliku ühiskonna liikmena. Varjupaigataotlejad tõid ühe suure probleemina välja ka vähesed vaba aja veetmise võimalused nii täiskasvanutele kui ka väikelastele.

Eelkõige ootavad inglise keelt kõnelevad varjupaigataotlejad personali ja sotsiaaltöötajaga suhtlemist, mida ei segaks keelebarjäär. Lihtsamate temade ja murede arutamisega saadi küll hakkama, aga keerulisematega mitte. Vene keelt valdavad varjupaigataotlejad tundsid end keskuses paremini kui inglise keelt kõnelevad taotlejad. Samuti ootasid inglise keelt kõnelevad taotlejad sotsiaaltöötajalt personaalsemat lähenemist ja erinevates mures tuge.

Varjupaigataotlejad vajaksid personaalsemat suhtlemist ja nad ei tahtnud näha sotsiaaltöötajat ainult kindlate formaalsete raamide järgi tegutsejat, vaid kättesaadavat inimest, kellelt saaks igakülgselt infot ja kelle poole oleks võimalik oma muredega pöörduda. Taotlejatele oli vastuvõtukeskus stressirikas koht, kus oli puudu turvatundest. Intervjuudest selgus, et varjupaigataotlejad vajaksid igapäevaselt inimest, kes aitaks kaasa sellele, et nende heaolu oleks tagatud ja nad tunneksid, et saavad kedagi usaldada. 2012. aastal olid taotlejad pigem sotsiaaltöötaja tööga rahul, aga 2013. aastal mitte.

Soovitused:

- Varjupaigataotlejatega tegelev sotsiaaltöötaja peaks oskama vene, inglise ja prantsuse keelt.
- Varjupaigataotlejatega tegelev sotsiaaltöötaja peaks taotlejatega tegelema isiklikumalt.
- Regulaarne eesti keele õpetamine keskusel võiks olla muuhulgas seotud Eesti ühiskonna ja kultuuri tutvustamisega.
- Varjupaigataotlejad võiksid saada tööloa senisest kiiremini.
- Varjupaigataotlejatele tuleks luua ja korraldada erinevaid tegevusi tööharjumuste säilitamiseks.
- Keskusesse ja selle ümbrusesse tuleks luua erinevaid vaba aja veetmise võimalusi.
- Väikelastele tuleks luua mängutuba, kus nad saaksid tegeleda erinevate eale vastavate arendavate tegevustega.
- Võiks läbi viia uue võrdlusuurimuse juba uues vastuvõtukeskuses.

Kasutatud allikad

1. Bos, N., Bieniecki, A., Kallas, K., Kaldur, K., Olivares, E.D., Roots, L., Saharov, J. & Sutrop, I. (2011). *Eesti erivajadustega varjupaigataotlejatele pakutavate teenuste võrdlus Euroopa Liidu õigusaktides sätestatud ning teiste liikmesriikide praktikatega*. Tartu. Balti Uuringute Instituut.
2. Bourgeais, V. (2013). The number of asylum applicants registered in the EU27 rose to more than 330 000 in 2012. Asylum in the EU27. (http://europa.eu/rapid/press-release_STAT-13-48_en.pdf 15.04.2013)
3. Eesti elanike teadlikkus ja hoiakud pagulasküsimustes 2010. (2010). Siseministeerium. (https://www.siseministeerium.ee/public/EPF/Pagulasuuring_ARUANNE.pdf 08.04.2013)
4. Eesti Migratsioonifond. (2009). Eestis antavad kaitseseisundid. Tallinn. (http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network/reports/docs/emn-studies/non-eu-harmonised-protection-status/07_estonia_national_report_non_eu_harmonised_protection_statuses_final_version_28sept09_ee.pdf 17.04.2012)
5. Euroopa Ühenduse liikmesriigile esitatud varjupaigataotluse läbivaatamise eest vastutava riigi määramise konventsioon – Dublini konventsioon (2004). Riigi Teataja II, 33, 119.
6. Hofstede, G. J., Pedersen, P. B. & Hofstede, G. (2004). *Kultuuri uurides*. Kultuuridevahelised suhtlemistõkked. Väike Vanker.
7. Hou, F. & Beiser, M. (2006). Learning the Language of a New Country: A Ten – year Study of English Acquisition by South – East Asian Refugees in Canada. *International Migration*. Vol. 44 (135-136).
8. Illuka Varjupaiga Vastuvõtukeskuse koduleht. (2013). (www.ivv.ee 01.03.2013)
9. Illuka Varjupaigataotlejate Vastuvõtukeskuse tegevuse lõpetamine (2013). Riigi Teataja I, 26.02.2013, 2.
10. Illuka Varjupaigataotlejate Vastuvõtukeskuse põhimäärus (2007). Riigi Teataja 41, 706.

11. International Definition of Social Work. (2001). International Association of Schools of Social Work. (<http://www.iassw-aiets.org/international-definition-of-social-work> 23.03.2013)
12. Kaldur, K. & Kallas, K. (2011). *Varjupaigataotlejate rahulolu ja ootused neile pakutavate teenuste ja vastuvõtutingimuste osas*. Tartu. Balti Uuringute Instituut.
13. Kallas, K. (2012). Eesti varjupaigapoliitika Euroopa perspektiivis. *Riigikogu Toimetised*. (<http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=16023> 02.03.2013)
14. Kallas, K. (2012). Riik on pagulased unarusse jätanud. *Postimees*. (<http://arvamus.postimees.ee/804316/kristina-kallas-riik-on-pagulased-unarusse-jatnud> 12.03.2013)
15. Kallas, K.(toim). (2011). *Vastuvõtutingimused erivajadusega varjupaigataotlejatega: parimad praktika*. Tartu. Balti Uuringute Instituut.
16. Kallas, K. & Kaldur, K. (2011). *Eestis rahvusvahelise kaitse saanud isikute hetkeolukord ning integreeritud Eesti ühiskonda*. Tartu. Balti Uuringute Instituut.
17. Laherand, M-L. (2008). Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn: OÜ Infotrükk.
18. Lepp, M. (2011). Suuremat pagulastelainet lähiajal Eestisse oodata ei ole. *Postimees*. (<http://www.postimees.ee/412993/suuremat-pagulastelainet-lahiajal-eestisse-oodata-ei-ole/> 12.05.2013)
19. Moscovici, S. (1984). The phenomenon of social representations. Farr, R. M. & Moscovici, S. (toim). *Social Representations*. Paris : Cambridge University Press.
20. Pagulased eile, täna, homme. (2007). *Ida-Virumaa Integratsioonikeskus*. Käsiraamat. Tallinn: Disantrek.
21. Pagulasseisundi konventsiooni ja 31. jaanuari 1967. aasta pagulasseisundi protokolliga ühinemise seadus (1997). Riigi Teataja II, 6, 26.
22. Pögenikust pagulaseks: õpiabi. (2008). Jaan Tõnissoni Instituut. Tartu: Paar.
23. Pagulaste seadus (1997). Riigi Teataja I, 19, 306.
24. Rämmer, A. (1998). Kuidas ühiskondlikud muutused mõjutavad sotsiaalseid representatsioone: ettekujutused ühiskonna kihistumisest. *Akadeemia*. 10 (2099-2125).
25. Saharov, J. & Ernits, H. (2013). Multikultuurse sotsiaaltöö kogemus – varjupaigataotlejate ja pagulaste tugiisiku tööst. *Sotsiaaltöö ajakiri*. 1 (40-43).

26. Saharov, J., Kallas, K. & Kaldur K. (2011). *Erivajadustega varjupaigataotlejatele pakutavate teenuste ja organisatsioonide kaardistamine ning teenustega rahulolu küsitlus*. Tartu. Balti Uuringute Instituut.
27. Sotsiaalhoolekanne. (2012). Sotsiaalministeerium koduleht. (<http://www.sm.ee/tegevus/sotsiaalhoolekanne/kohalike-omavalitsuste-sotsiaalteenuste-soovituslikud-juhised/tugiisikuteenus-taiskasvanule.html> 03.04.2013)
28. Sotsiaalhoolekande seadus (1995). Riigi Teataja I, 21, 323.
29. Sotsiaalne tõrjutus ja vaesus. (2012). Eest Statistika. (<http://www.stat.ee/sotsiaalne-torjutus-ja-vaesus> 19.05.2013)
30. Sotsiaaltöötaja kutsestandard (2011). Sotsiaaltöö III, IV, V. (<http://www.kutsekoda.ee/et/kutseregister/kutsestandardid/10087143/lae/sotsiaaltoota-ja-iii-iv-v-11pdf> 16.01.2014).
31. Strömpl, J. (2011). Asylum Seekers – Challenges for Estonia in a Post – Modern Europe. (<http://www.sv.uio.no/iss/english/research/projects/eumargins/illustrative-cases/documents/estonia-illustrative-case-illuka-final.pdf> 17.01.2014)
32. Tiemann, S. (1993). Opinion on Social Exclusion. *Official Journal Of the European Communities*.352 (13).
33. Trumm, A. (2010). Kuidas vaesust mõista, määratleda ja mõõta. Kutsar, D., toim. Vaesus Eestis. *Statistikaamet*.
34. Trumm, A. & Kasearu, K. (2008). Sotsiaalse ja majandusliku integratsiooni hetkeolukord ja tuleviku väljakutsed. (http://www.meis.ee/bw_client_files/integratsiooni_sihtasutus/public/img/File/raamat_ukogu_uuringud/RIP_2008-2013_lopparuanne_5_Sotsiaalne_majanduslik_integratsioon.pdf 28.05.2013)
35. Toodo, K. (2011). Inimõigused Eestis 2011. Eesti Inimõiguste Keskuse aastaaruanne. (http://humanrights.ee/wp-content/uploads/2012/04/EIKaruanne2011.est_.pdf 05.03.2013)
36. Varjupaigastatistika. (2013). Politsei- ja Piirivalveameti koduleht. (<http://www.politsei.ee/dotAsset/218156.pdf> 15.04. 2013)
37. Varjupaigataotleja ja pagulane. (2012). EST-CO projekt. (<http://www.iom.ee/estco/varjupaigataotleja-ja-pagulane> 21.05.2013)

38. Varjupaiga taotlemine Eestis. (2011). Politsei- ja Piirivalveameti koduleht.
(<http://www.politsei.ee/dotAsset/25105.pdf> 05.03.2013)
39. Välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seadus (2006). Riigi Teataja I, 2,3.

Lisa 1. Poolstruktureeritud intervjuudel käsitletud teemad

I plokk. Intervjueeritute sotsiaaldemograafiline taust

Eluloo kirjeldus.

(vanus, perekonnaseis, päritoluriik, rahvus, emakeel, võõrkeeled, religioon, haridustee, töötamine)

II plokk. Kokkupuuted sotsiaaltöoga

Kas olete sotsiaaltöötajaga kokku puutunud? Mis põhjustel?

Kellega olete veel personalist kokku puutunud? Mis põhjustel?

Kas teil on tugiisik?

Mis keeles te personaliga peamiselt suhtlete?

Millised on teile pakutavad tegevused?

Mis te arvate, milliseid tegevusi võiks siin olla?

Millised on teile pakutavad teenused?

Mis te arvate, milliseid teenuseid võiks siin olla?

Millised on teie igapäevased probleemid siin elades?

III plokk. Varjupaigataotlejate õigused ja kohustused

Kas olete teadlik oma õigustest?

Kohustustest?

Kust saite teavet õiguste ja kohustuste kohta?

IV plokk. Vastuvõtukeskusesse sattumise põhjused ja edasised ootused

Kaua olete Eestis olnud?

Sellest Illuka Varjupaiga Vastuvõtukeskuses?

Mis põhjustel Eestisse sattusite?

Mis ootused teil on seoses Eestiga?

V plokk. Privaatsed ja avalikud suhtlusvõrgustikud

Kas teil on võimalus suhelda lähedastega?

Mis on peamised suhtlemisvahendid?

Suhtlemine Illuka küla inimestega

Kas soovite midagi lisada käesoleva teemaringiga seonduvalt?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Terje Saar
(sünnikuupäev: 13.07.1984)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Varjupaigataotlejate elukorraldus Illuka Varjupaiga Vastuvõtukeskuses - väljakutse sotsiaaltööle” mille juhendaja on Andu Rämmer,
 - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus/Tallinnas/Narvas/Pärnus/Viljandis, 05.02.2014